

Ключевые слова: памятникведение, памятники истории и культуры, исторические источники, Львов.

Badyak V.P. Formation of the conservation principles of monuments in Lviv

This is an attempt of making clear the history of conservation cultural heritage in Lviv, especially its start in the before of Soviet period, when the pragmatic principles of function in the repair and reconstruction were predominate. This principles were regulated by legal rules and leads to forming the monuments conservation system. It is stressed on the conditions in which Ukrainian inhabitants of Lviv have to be in the times of Polish supremacy. Special discrimination they feel in the aspects of historical memorial monument and putting in good order tombs of persons who struggle for free Ukraine.

Key words: monumentlogic, history and culture monuments, socialization, historical sources, Lviv.

УДК 351.853(091)(477.6)«1945/1952»

О.В. ПРИНЬ

Повоєнне відновлення державної системи охорони культурної спадщини у Донбасі 1945–1952 роках

У статті аналізується повоєнна ситуація в Донбасі в культурній сфері та висвітлюється історичний процес поступового відновлення системи центральних і місцевих органів влади з охорони культурної спадщини.

Ключові слова: державні органи, реєстр пам'яток, виконавчий комітет, урядові рішення, археологічні пам'ятки, паспортизації пам'яток історії та культури.

Повоєнний етап відродження та розвитку системи державного управління України вплинув на всі сфери життєдіяльності українського суспільства. Адже II Світова війна завдала непоправних, колосальних втрат – музейні колекції, сотні архітектурних пам'яток, тисячі монументальних були зруйновані, десятки тисяч творів мистецтва вивезені до Німеччини.

У цих умовах система органів охорони культурної спадщини проходить свої історичні етапи відродження, становлення, розвитку та реформування. Державотворчий процес сьогодення активізував вивчення проблем, пов'язаних із осмисленням історичного досвіду минулого. Особливого значення за умов розбудови української державності набуває проблема аналізу тих процесів, що відбувалися у сфері охорони культурної спадщини України з повоєнного часу.

Відомий дослідник у галузі державного управління Г.В. Атаманчук, говорячи про місце радянської форми державності, підкреслює: «Як її не оцінювати, це була віха в історії державності, яку наука не може ігнорувати» [1], а за визначенням провідного українського правника В.І. Акуленка, шлях становлення та розвитку радянського законодавства про охорону культурної спадщини є суперечливим і неоднозначним, неоднаковим було ставлення до пам'яток минулого на всіх етапах, є здобутки в їх збереженні, є немалі втрати й волонтаристські перекоси [2].

Уже з перших днів після завершення окупації в Донбасі почався поступовий процес відбудови та переходу до мирного життя. Уряд УРСР розгорнув відбудовні роботи в усіх галузях народного господарства республіки, приділивши особливу увагу відновленню державного управління в центрі та на місцях. У період 1943–1945 років значна увага уряду УРСР приділялася оперативному керівництву відбудовою, організацією діяльності народногосподарського комплексу республіки, вирішенню найбільш важливих проблем відновлення суспільного життя. Зокрема, для керівництва культурно-освітньою та видавничою справами в республіці указами Президії Верховної Ради УРСР у вересні 1943 р. при Раді Народних Комісарів УРСР (РНК УРСР) було створене Управління у справах поліграфії та видавництва, а в січні 1945 р. – Управління у справах кінематографії, Комітет у справах мистецтв і Комітет у справах культурно-освітніх установ.

Відновлення діяльності місцевих органів державної влади – рад депутатів трудящих УРСР відбувалося в надзвичайно важких умовах. Значна кількість депутатів місцевих рад, службовців державного апарату перебувала в лавах Червоної армії, багато їх загинуло на фронтах і окупованій території. Загалом відновлення місцевих рад депутатів трудящих на всій території України було завершено до кінця 1944 р.

Про роботу виконкомів у сфері культури у повоєнний період можна судити з діяльності Ворошиловградського облвиконкому, який протягом 1945–1952 років ухвалив важливі рішення щодо відновлення державного впливу та відбудови мережі культурно-освітніх установ і системи охорони культурної спадщини. Серед них такі, як «Про стан бібліотечної справи в області», «Про наслідки ревізії обласного відділу мистецтв», «Про затвердження кошторису адміністративно-господарських видатків по обласному відділу культурно-освітньої роботи», «Про розміщення Донецького художнього музею в м. Ворошиловграді», «Про розподіл обов'язків між керівним складом виконкому облради», «Про розвиток мережі кінофікації, районних будинків культури і клубів у сільській місцевості», «Про реєстрацію пам'ятників культури і старовини», «Про стан і заходи поліпшення роботи музеїв області», «Про стан і заходи поліпшення обліку та охорони пам'яток культури» тощо [3].

З початком відновлення діяльності місцевих рад у першу чергу відновлювалися управління і відділи, робота яких була безпосередньо пов'язана з першочерговим забезпеченням нагальних потреб населення, відбудовою народного господарства й вирішенням питань оборонного характеру, а вже потім вирішувалися питання культурної сфери. Перед керівництвом і населенням регіону постало складне завдання: якнайшвидше відбудувати як промисловість, сільське господарство, житлово-побутову сферу, так і систему народної освіти та мережу культурно-освітніх закладів (музеїв, бібліотек, театрів тощо). Першочерговим завданням було відновити економічний потенціал і відбудувати промислові підприємства. Але згодом гостро постають питання культурного будівництва: відновлення мережі шкіл, будинків культури, бібліотек, музеїв, увічнення пам'яті загиблих воїнів, пам'ятних історичних місць Великої Вітчизняної війни радянського народу. Владні структури, в той важкий час обтяжені післявоєнними про-

блемами, поступово вирішуючи нагальні питання промислового розвитку, змогли розпочати процес відновлення державного регулювання у сфері культури.

Наприкінці війни в державній системі управління культурно-освітніми установами держави сталися значні зміни. З 1945 р. керівництво музеями, бібліотеками, будинками культури було покладене на спеціально створений Комітет у справах культурно-освітніх установ при РНК УРСР (з 1946 р. – Рада Міністрів УРСР (РМ УРСР)).

Разом із усвідомленням ролі надбань культурної спадщини для народу та відновлення державного впливу на пам'яткоохоронну сферу була розроблена низка заходів, які знайшли своє відображення у прийнятій спільній постанові РНК УРСР і ЦК КП(б)У від 6 грудня 1945 р. № 1976 «Про заходи до впорядкування стану пам'яток культури, старовини і природи на території УРСР» [4].

Постановою затверджувалося також «Положення про пам'ятки культури і старовини». Воно запроваджувало класифікацію пам'яток за категоріями: союзного, республіканського та місцевого значення, регламентувало облік пам'яток і складання державних реєстрів, а для здійснення загальнодержавної координації роботи державних пам'яткоохоронних органів створювалася Урядова комісія з охорони пам'яток культури і старовини при РМ УРСР. Сферою компетенції цієї структури було: розгляд проектів державних списків пам'яток культурної спадщини, проектів законодавчих актів, затвердження порядку обліку, реєстрації й охорони пам'яток тощо. До її складу увійшли: М.П. Пащин – голова Комітету в справах культурно-освітніх установ, М.П. Остапенко – начальник Управління у справах архітектури при РНК УРСР, О.С. Пашенко – заступник голови Комітету в справах мистецтв, В.Г. Заболотний – президент Академії архітектури УРСР, П.П. Єфіменко – академік АН УРСР та Л.А. Мартинюк – начальник Управління по заповідниках, зоосадах і зоопарках при РНК УРСР. Очолив комісію заступник голови РМ УРСР М.П. Бажан. Цим-таки урядовим рішенням було оголошено про складання реєстру всіх загальносоюзних, республіканських і місцевих пам'яток культури. Комісія стала центральним координуючим органом з обліку й охорони пам'яток культурної спадщини на всій території УРСР.

Відповідно до постанови на загальнодержавному рівні питаннями охорони пам'яток історії, археології, мистецтва мав займатися Комітет у справах культурно-освітніх установ при РНК УРСР, а пам'ятками архітектури, монументально-живопису, скульптури, садово-паркової архітектури опікувалось Управління у справах архітектури при РНК УРСР та територіальні органи цих структур.

Цікавим є факт, що крім указаних державних органів на етапі узгодження урядового рішення вносились пропозиції від наукової громадськості про створення окремого археологічного комітету й організації археологічної служби УРСР [5]. Виділення охорони пам'яток археології в окрему галузь державного управління мало на меті забезпечити належний рівень охорони найбільшої за чисельністю групи пам'яток культурної спадщини.

Важливою ланкою державної системи управління були місцеві органи – обласні відділи культурно-освітніх установ, містобудування й архітектури, які забезпечували реалізацію державної пам'яткоохоронної політики на місцях.

Вони перебували у подвійному підпорядкуванні, призначення їх керівників здійснювалося за погодженням з відповідними центральними органами виконавчої влади, що повинно було забезпечити ефективну, узгоджену роботу.

Унаслідок прийняття таких заходів відкрилася можливість для активізації пам'ятоохоронної роботи. Прийняті нормативні акти сприяли відновленню робіт із виявлення й узяття на державний облік пам'яток культурної спадщини в регіонах.

На Луганщині та Донеччині елементи комплексної охорони культурної спадщини почали відновлюватися вже протягом другої половини 1940-х років, коли почала складатися певна система, завдяки якій охорона, нагляд, збереження та популяризація пам'яток різних категорій знаходилися в підпорядкуванні трьох відділів обласного виконавчого комітету: відділу у справах мистецтв, відділу культурно-освітніх установ і відділу у справах архітектури – практично не пов'язаних один із одним своєю основною діяльністю. Питання популяризації культурної спадщини поклалися на структурні одиниці облвиконкому, на управління у справах поліграфічної промисловості, видавництва і книжкової торгівлі, а також обласного комітету радіоінформації.

Облік, охорона та нагляд за станом пам'яток історії та археології поклалися на відділ культурно-освітніх установ, облік пам'яток архітектури вів відділ у справах архітектури, а пам'яток мистецтва – відділ у справах мистецтв.

Реалізація державними органами низки практичних і теоретичних заходів з охорони пам'яток культурної спадщини за радянської доби йшла трьома основними напрямками: 1) виявлення, облік та охорона пам'яток архітектури; 2) виявлення, облік, охорона та музеєфікація пам'яток історії, археології та мистецтва; 3) реалізація заходів з монументальної пропаганди.

У перше повоєнне десятиріччя відбувався процес напрацювання нормативного закріплення та встановлення пам'ятоохоронної роботи. Зокрема, 4 березня 1946 р. вийшла Інструкція урядових структур при РНК УРСР – Комітету у справах культурно-освітніх установ і Управління у справах архітектури, де визначалися загальні засади робіт із виявлення й обліку пам'яток культури та старовини. Зазначені структури зобов'язувалися залучати широкі кола громадськості до пам'ятоохоронної діяльності, а координація підготовчих робіт виконувалася Урядовою комісією з охорони пам'ятників культури та старовини [6].

Певні позитивні зрушення відбувалися й на місцевому рівні. Керуючись положеннями Інструкції про проведення обліку та реєстрації пам'яток культури і старовини на території УРСР, виконавчий комітет Ворошиловградської обласної ради депутатів трудящих провів у квітні 1947 р. першу в Донбасі реєстрацію пам'яток культури і старовини й ініціював узяття їх на облік і під державну охорону. До державного реєстру пам'яток культури республіканського значення було запропоновано внести: водолікарню – будинок, в якому було розміщено штаб Першого Луганського загону та Луганського раднаркому, могилу О. Пархоменка з пам'ятником і надмогильною плитою в м. Луганську, могилу молодогвардійців у м. Ровеньки та могилу двічі Героя Радянського Союзу М. Горюшкіна в м. Свердловську. До обласного реєстру була внесена 21

пам'ятка, присвячена історичним подіям Громадянської війни та воїнам, загиблим у Великій Вітчизняній війні радянського народу 1941–1945 років [7].

Протягом 1947 р. Комітет культурно-освітніх установ РМ УРСР та його місцеві органи проводили практичні заходи щодо виконання завдань республіканського уряду та ЦК КП(б)У, зазначених у постанові від 06.12.1945 р. № 1976 про охорону пам'яток. Загалом, станом на 1 січня 1948 р. в Україні були виявлені, обліковані й узяті під охорону держави 19678 об'єктів культурної спадщини, тобто на 8319 більше, ніж у 1946 р. У Ворошиловградській (Луганській) області виявлені 424 пам'ятки, а в Сталінській (Донецькій) – 1095 пам'яток [див. Табл. 1].

Більшість виявлених об'єктів культурної спадщини склали пам'ятки, пов'язані з подіями останньої війни, насамперед, спільні й індивідуальні могили воїнів Радянської армії, що загинули під час бойових дій. Перевіркою, проведеною управлінням музеїв, було встановлено, що обласні відділи культурно-освітньої роботи, готуючись до річниці Жовтневої революції, провели значну роботу з упорядкування пам'яток, присвячених подіям як Громадянської та II Світової воєн.

На будинках, пов'язаних із видатними історичними подіями, встановлювалися меморіальні дошки, але виключна увага приділялася саме справі впорядкування пам'яток останньої війни. В усіх районах Сталінської області спільні й індивідуальні могили були обдерновані, обеліски побілені, пам'ятники відремонтовані, на могилах висаджені квіти. Більшість індивідуальних могил були перенесені із територій селищ, сіл, колгоспів, скверів у спільні могили [8]. Але, разом із тим, ця робота переважно зосереджувалася в обласних центрах, а на її проведення в райцентрах і, особливо, в селах належної уваги не звертали [9].

Наступним важливим кроком у становленні системи охорони культурної спадщини стало прийняття на загальносоюзному рівні 14 жовтня 1948 р. постанови уряду СРСР «Про заходи до поліпшення охорони пам'ятників культури», якою затверджувалося «Положення про охорону пам'ятників культури» і вводилося зобов'язання для виконавчих комітетів рад депутатів трудящих усіх рівнів (крайових, обласних, міських, районних, сільських) забезпечити необхідні заходи на місцях з охорони та нагляду за пам'ятками [10].

У постанові відзначалося, що всі пам'ятки культури, які містяться на території СРСР і мають наукове, історичне, художнє значення, є недоторканим усенародним надбанням і знаходяться під охороною держави. Місцевим органам виконавчої влади було дозволено збільшити штатний розклад у відповідності зі збільшенням обсягу робіт, пов'язаних із пам'яткоохоронними заходами, насамперед щодо археологічних та історичних пам'яток.

30 грудня 1948 р. уряд Української РСР приймає аналогічну постанову «Про заходи до поліпшення охорони пам'ятників культури на території Української РСР», яка починалася сумною констатацією: «Рада Міністрів Української РСР встановила, що в справі охорони пам'ятників культури на території Української РСР мають місце серйозні недоліки». У документі наголошувалося: «Контроль за збереженням історичних і археологічних пам'ятників не здійснюється. Керівництво охороною та реставрацією пам'ятників архітектури та мистецтва

Таблиця 1.

Інформація про стан обліку пам'яток в Українській РСР
у 1946–1947 роках окремо по областях (станом на 01.01.1948 р.)

№	Назва областей	Виявлено пам'яток		Взято на облік		Внесено до респуб. реєстру	
		1946	1947	1946	1947	1946	1947
1.	м. Київ	187	197	187	197	91	3
2.	Київська область	83	234	83	234	22	-
3.	Вінницька	90	3445	6	320	6	1
4.	Волинська	213	23	18	9	2	-
5.	Ворошиловградська	212	212	25	30	3	2
6.	Дніпропетровська	1694	754	120	190	8	8
7.	Дрогобицька	24	24	12	24	1	-
8.	Житомирська	48	331	39	1130	21	-
9.	Закарпатська	8	19	8	16	3	3
10.	Запорізька	2064	2110	83	180	13	2
11.	Ізмаїльська	25	27	17	27	4	3
12.	Кам'янець-Подільська	241	129	6	32	6	15
13.	Кіровоградська	26	26	26	26	8	-
14.	Львівська	45	123	89	82	9	4
15.	Миколаївська	426	426	76	150	2	3
16.	Одеська	314	1584	32	140	20	1
17.	Полтавська	127	127	91	127	65	3
18.	Ровенська	509	509	22	23	1	-
19.	Сталінська	804	291	66	76	2	1
20.	Станіславська	32	82	27	30	4	-
21.	Сумська	57	668	6	18	2	-
22.	Тернопільська	658	721	28	30	4	-
23.	Харківська	3119	3361	23	253	4	3
24.	Херсонська	35	2824	7	316	2	2
25.	Чернівецька	276	473	59	14	-	4
26.	Чернігівська	233	958	30	958	3	21
Разом:		11360	19678	1185	3582	306	79

з боку Управління в справах архітектури при Раді Міністрів УРСР і Комітету в справах мистецтв при Раді Міністрів УРСР проводиться незадовільно». Уряд Української РСР визнав, що державні структури не здійснюють належного контр-

олю за збереженням історичних і археологічних пам'яток, а державні структури від справи охорони культурної спадщини фактично самоусунулися [11].

У документі йшла мова про впорядкування загальнодержавної системи з метою встановлення систематичного державного нагляду за збереженням пам'яток. Усі пам'ятки культури на території УРСР, що мали визначну наукову, історичну або художню цінність, знаходилися у підпорядкуванні Управління у справах архітектури при РМ УРСР, Комітету у справах мистецтв при РМ УРСР та Комітету у справах культурно-освітніх установ при РМ УРСР та їх місцевих органів з наступним розподілом:

а) у підпорядкуванні Управління у справах архітектури та його місцевих органів – архітектурні пам'ятки та пов'язані з ними пам'ятки монументального живопису, скульптури, прикладного й садово-паркового мистецтва;

б) у підпорядкуванні Комітету у справах мистецтв – пам'ятки мистецтва (твори станкового живопису та скульптури, твори графіки і речі декоративного мистецтва, скульптурні пам'ятники тощо);

в) у підпорядкуванні Комітету у справах культурно-освітніх установ та його місцевих органів – пам'ятки археології та історії.

У владній вертикалі виконавчі комітети обласних, районних і сільських рад депутатів трудящих ставали відповідальними за охорону, нагляд, утримання та зберігання пам'яток історії та культури на місцях. Документ також пропонував застосувати низку інших дієвих, на думку урядових чиновників, заходів.

Затверджене положення містило ряд важливих настанов-розділів – охорона пам'яток архітектури, охорона пам'яток мистецтва, охорона археологічних пам'яток, охорона історичних пам'яток та охорона музейного майна, – які детально роз'яснювали окремі особливості охорони кожного виду пам'яток культурної спадщини [12].

Усі урядові структури УРСР, причетні до справи охорони культурної спадщини, а це, насамперед, Управління у справах архітектури, Комітет у справах мистецтва і Комітет у справах культурно-освітніх установ, отримали ряд невідкладних завдань. Зокрема, урядові комітети й управління повинні були розробити інструкцію про порядок обліку, реєстрацію та збереження археологічних й історичних пам'яток спільно з науковцями Академії наук УРСР.

Протягом 1949 р. планувалося провести облік усіх виявлених на той час пам'яток культурної спадщини, створити реєстри зі списків історичних та археологічних пам'яток на території республіки, розроблялися бюджетні пропозиції, які вперше передбачали виділення будівельних матеріалів для проведення реставраційних робіт і фінансування заходів зі збереження пам'яток. Для наукового супроводу зазначених загальнодержавних заходів створювалася науково-методична рада з охорони пам'яток культури з представників Академії наук УРСР, окремих відомих фахівців у галузі дослідження та реставрації пам'яток культури, а також представників урядових комітетів і управлінь.

Прийняття цих важливих документів підняло питання охорони пам'яток культурної спадщини на території Української РСР на якісно новий загальнодержавний рівень відповідальності та поставило невідкладні завдання перед

державними органами щодо виявлення, обліку, охорони та наукового вивчення пам'яток історії, археології та мистецтва.

Поступово виконуючи великий обсяг поставлених завдань, Комітет у справах мистецтв розробив і 2 березня 1949 р. затвердив «Коротку інструкцію про порядок обліку, реєстрації і утримання пам'ятників мистецтва», яка регламентувала проведення обліку: скульптур, картин, творів давньоруського мистецтва (ікон), монументального живопису та високохудожніх творів прикладного, декоративного мистецтва. З 1949 р. була запроваджена періодичність облікових заходів, установлювалися облікові форми: облікова картка, список пам'яток мистецтва, список охоронного обліку; започатковувалося ведення державних списків пам'яток культури союзного й союзно-республіканського значення [13].

Виконуючи Постанову РМ СРСР від 14 жовтня 1948 р. № 3898, Державна штатна комісія при РМ СРСР затверджує додатково у штаті обласних відділів культурно-освітньої роботи Української РСР по одній посаді старшого інспектора з охорони історичних і археологічних пам'яток. Усього в Україні було введено додатково 25 одиниць інспекторів з фондом заробітної плати 17 250 крб. на місяць [14].

У квітні 1949 р. на адреси завідувачів обласними відділами у справах культурно-освітньої роботи надійшов директивний лист від Комітету у справах культурно-освітніх установ при РМ УРСР про затвердження у штаті обласних відділів 1 посади старшого інспектора з охорони історичних і археологічних пам'яток і з вимогою негайно укомплектувати зазначену посаду «особою, яка була б обізнана з музейною роботою і мала б фах історика» [15]. Згідно з цією вимогою у 1949 р. штатна структура Ворошиловградського обласного відділу культурно-освітніх установ була затверджена у кількості 11 штатних одиниць з урахуванням посади інспектора з охорони пам'яток [16].

Важливим кроком для вдосконалення системи охорони культурної спадщини стало затвердження у квітні 1950 р. РМ УРСР Інструкції про порядок обліку, реєстрації й утримання археологічних та історичних пам'яток і направлення її для використання в роботі до областей [17]. Контроль за виконанням зазначеної постанови та керівництво справою обліку, охорони, реставрації й використання археологічних та історичних пам'яток на території України мав здійснювати Комітет у справах культурно-освітніх установ. Започатковувалося ведення списків археологічних та історичних пам'яток, що підлягали державному обліку й охороні.

Ведення первинного обліку археологічних та історичних пам'яток і проведення практичних заходів з охорони, нагляду за утриманням пам'яток покладалося на обласні, міські та районні відділи культурно-освітньої роботи. Першочерговим заходом у справі обліку було визначене натурне обстеження пам'яток і внесення їх до державних реєстраційних списків.

Виконавчі комітети місцевих рад депутатів трудящих, через відділи культурно-освітньої роботи, були зобов'язані:

1) здійснювати нагляд за відповідністю проваджуваних археологічних досліджень згідно з виданими спеціальними дозволами – відкритими листами;

2) не дозволяти використовувати як будівельний матеріал, а також розкопувати або розкопувати в господарських цілях залишки стародавніх міст, городищ, курганів, могильників тощо;

3) визначити навколо археологічних та історичних пам'яток охоронні зони, залежно від їхнього розміру та значення, які повинні залишатися недоторканими;

4) категорично забороняти самовільні розкопки й інші дії, що призводять до руйнування археологічних пам'яток;

5) здійснювати нагляд за збереженням у цілості й охороною історичних пам'яток, що знаходилися в користуванні підприємств, установ і організацій, згідно з укладеними з ними охоронно-орендними договорами та охоронними зобов'язаннями.

Місцеві відділи культурно-освітньої роботи склали на кожну археологічну й історичну пам'ятку, що підлягала охороні, паспорт у двох примірниках, один із яких зберігався в обласному відділі культурно-освітньої роботи, а другий направлявся для збереження та контролю в Комітет у справах культурно-освітніх установ при РМ УРСР.

В Україні видачу Відкритих листів і контроль над археологічними розкопками та розвідками здійснював Інститут археології АН УРСР як провідна державна наукова установа з проведення практичних заходів з охорони археологічних пам'яток. Залежно від характеру робіт видавалися дозволи на проведення досліджень різного ступеня складності:

а) на право археологічних розвідок без проведення земляних робіт;
б) на право розвідок із частковим розкриттям незначних ділянок пам'яток;

в) на право розкопок археологічних пам'яток.

Відкриті листи на проведення пам'яткоохоронних робіт видавалися Інститутом археології АН УРСР тільки за заявками наукових організацій на ім'я конкретного дослідника пам'ятки археології. Вони містили дані про місце археологічних розкопок (область, район, місто, село); характер робіт; особу, відповідальну за проведення робіт і наукову звітність; строк і матеріальне забезпечення робіт. Після прибуття на місце проведення робіт дослідник повинен був зареєструвати Відкритий лист у виконавчому комітеті місцевої ради депутатів трудящих. Особи, установи й організації, які одержали дозвіл на проведення археологічних досліджень, зобов'язувалися від початку до завершення робіт вживати заходів з охорони пам'ятки від руйнування й розкрадання [18].

На виконання керівних постанов уряду Сталінський обласний відділ у справах культурно-освітньої роботи проводив відповідні заходи з виявлення, обліку та постановки під державну охорону пам'яток культурної спадщини. В 1949 р. у Сталінській області на первинному обліку перебувало 385 пам'яток, а в 1950 р. – уже 625, з яких: 40 – пам'ятки революційної тематики, 582 – пам'ятки періоду II Світової війни, 3 – пам'ятки археології. Здійснювалася перевірка стану охорони пам'яток історії, впорядкування прилеглої до них охоронної території та проводилася робота з виявлення, опису й фотографуван-

ня історико-революційних пам'яток – це, зокрема, будинок, в якому народився А.О. Жданов, пам'ятник Артему в Святогірську, Савур-Могила [19].

П'ятдесяті роки відзначилися поновленням археологічних робіт у Донбасі. Вони були пов'язані з бурхливими відбудовними процесами та великими будовами повоєнної комуністичної епохи. Під час проведення в 1950 р. будівельних робіт на території Центральної гірничорядувальної частини на околиці м. Сталіно (м. Донецьк) наукові працівники обласного краєзнавчого музею виявили факти руйнування 10 давніх курганів. Наслідком звернення науковців до можновладців стало прийняття рішення Сталінського обласного виконавчого комітету, за яким усі будівельні роботи були призупинені, а організацію, що вела будівництво, зобов'язали надати необхідні кошти, матеріали та техніку для проведення рятівних пам'яткоохоронних досліджень та залучити місцевих музейних фахівців до досліджень [20].

У 1950 р., підводячи підсумки попередньої роботи з охорони пам'яток культурної спадщини в Сталінській обл., начальник обласного відділу культурно-освітньої роботи у своєму наказі зазначав позитивні й негативні риси пам'яткоохоронного процесу. Так, у Амвросіївському та Костянтинівському районах області активно реалізовувалися практичні заходи з пам'яткоохоронної роботи – всі виявлені пам'ятки були взяті на державний облік і сфотографовані. Робота Сталінського, Жданівського міських і Макіївського, Краснолиманського, Харцизького районних відділів культурно-освітньої роботи визнана незадовільною через те, що вони не вжили відповідних практичних дій у 1949 р., не запровадили суттєвих заходів з реєстрації, охорони пам'яток культури та історії, недостатньо залучали громадськість до пам'яткоохоронної справи. У підсумку за 1950 р. робота з охорони пам'яток культурної спадщини в Сталінській обл. загалом була визнана незадовільною [21].

У ході виконання урядового завдання щодо поліпшення стану охорони пам'яток культурної спадщини зазначена проблема стала предметом розгляду на засіданні виконавчого комітету Сталінської обласної ради депутатів трудящих у 1951 р. За його результатами було прийняте рішення виконавчого комітету Сталінської обласної ради від 23 березня 1951 р. № 372, яке передбачило низку практичних заходів з обліку і охорони пам'яток культурної спадщини [22]. У зазначеному рішенні відзначалися факти аварійного стану та руйнації низки пам'яток археології в містах Сталіно, Макіївці, Шахтарську та Жданові (сучасний Маріуполь).

Позитивним прикладом реалізації державної пам'яткоохоронної політики на території Донбасу є діяльність Ворошиловградського обласного відділу культурно-освітніх установ у 1948–1953 роках. Його керівництво ініціювало проведення низки комплексних пам'яткоохоронних пошуково-дослідницьких експедицій на території області з метою виявлення й обліку пам'яток матеріальної культури на терасах річок Сіверський Донець, Деркул та Єсуг. Працівники відділу відряджались для контролю до діючих у області археологічних експедицій [23].

Безпосередньо в серпні 1949 р. за результатами спільної пошукової археологічної експедиції обласного відділу культурно-освітніх установ і співро-

бітників Ворошиловградського обласного краєзнавчого музею були взяті на облік 46 курганів і 6 давніх поселень. Загалом у 1949 р. в обласному відділі культурно-освітніх установ перебували на державному обліку 503 об'єкти археології: з них 6 давніх стоянок, розташованих у Станично-Луганському й Верхньотеплівському районах, та 497 курганів на землях Станично-Луганського, Новопсковського, Білолуцького, Новосвітлівського, Свердловського, Ворошиловського, Ватутинського, Успенського, Новоастрханського, Жовтневого, Лозноолександрівського, Фрунзенського, Олександрівського, Артемівського, Краснодонського, Старобільського, Лисичанського, Новоайдарського та Біловодського районів [24].

У вересні 1950 р. – на початку квітня 1951 р. в результаті спільних заходів Ворошиловградського обласного відділу культурно-освітніх установ та обласного краєзнавчого музею були додатково виявлені й узяті на первинний облік 529 пам'яток археології.

Поряд із цим проводилася робота з виявлення й обліку пам'яток архітектури. Згідно з наказом Комітету у справах архітектури при РМ СРСР від 04.11.1948 р. № 954, обласні відділи архітектури впродовж першої половини 1949 р. проводили заходи з виявлення й обстеження пам'яток архітектури [25]. На проведення пам'яткоохоронних заходів були виділені кошти: на Ворошиловградську обл. – 10 тис. крб. для огляду 20 пам'яток архітектури, на Сталінську – 5 тис. крб. Для практичного виконання вказаних робіт начальників Сталінського та Ворошиловградського обласних відділів архітектури зобов'язали укласти договори зі спеціалізованою творчою проектною майстернею тресту «Будмонумент» [26].

У 1949 р. був проведений перший етап пошуково-дослідницьких робіт. З трестом «Будмонумент» була досягнута згода та підписана угода щодо обстеження 15 пам'яток архітектури у Ворошиловградській обл.: садибного будинку в с. Мануйлівка, церкви та чотирьох будівель в с. Олександрівка, церкви і садибного будинку в с. Михайлівка, церков у селах Старий Айдар, Оленівка, Городище; садибного будинку і церкви в с. Весела Гора та двох будівель у с. Щастя. Але в 1949 р. обсяг проведених робіт склав лише 30 % від запланованого.

Обласним відділом у справах архітектури проводилася робота з обліку пам'ятників монументальної скульптури в містах і селищах Ворошиловградської обл. Міським і районним виконавчим комітетам надсилалися директивні вказівки про заборону проектувати й споруджувати пам'ятники та скульптурні монументи без узгодження з обласним відділом у справах архітектури [27].

На початку 1950 р. були завершені роботи на 15 пам'ятках архітектури області. Виконавець робіт трест «Будмонумент» надав відповідні проектні документи й історичні довідки щодо архітектурних об'єктів до обласного відділу у справах архітектури. На спільному засіданні обласної архітектурної комісії та експертно-технічного бюро надані матеріали пройшли обговорення й експертизу відповідності до технічного завдання [28]. На підставі висновку експертизи та засідання архітектурної комісії при обласному відділі у справах архітектури були рекомендовані до затвердження виконавчим комітетом Ворошиловградської обласної ради

депутатів трудящих 8 архітектурних об'єктів, що мали історичну цінність [29]. До остаточного переліку пам'яток архітектури, що підлягають охороні, потрапили: чотири будівлі (1772) в стилі російського класицизму в с. Олександрівка, садибний будинок в с. Весела Гора, кам'яні церкви в с. Михайлівка (1787) та в с. Оленівка (1805), дерев'яна церква XVIII ст. в с. Городище [30].

Систематизовані матеріали обстеження пам'яток архітектури, проведеного в 1950 р. обласними відділами архітектури, були узгоджені в Управлінні у справах архітектури при РМ УРСР. На основі цих матеріалів у першому кварталі 1951 р. був підготовлений проект реєстру пам'яток архітектури республіканського значення, а до нього укладені історичні довідки, паспорти та підібрані фотознімки [31].

Однією з головних проблем у регіоні під час забезпечення ефективного державного управління у сфері охорони культурної спадщини була нескординованість дій між місцевими органами виконавчої влади. Тому з 1951 р. з метою оперативного управління закладами культури Ворошиловградської обл., координації діяльності й введення колегіальності при прийнятті рішень з актуальних питань культури при обласному відділі культурно-освітніх установ створюється дорадчий орган – рада. Зокрема, до складу ради при Ворошиловградському обласному відділі культурно-освітніх установ увійшли 12 чоловік: представники профільних відділів облвиконкому, обласної ради профспілок, обкому КПУ, обкому ЛКСМУ [32].

У 1951 р. на квітневому засіданні виконавчого комітету Ворошиловградської обласної ради депутатів трудящих було розглянуте питання про стан і заходи поліпшення обліку й охорони пам'яток культури в області. Для подолання негативних проявів роботи виконавчих комітетів у пам'ятоохоронному напрямі затверджувалися загальнообласні невідкладні заходи.

Виконавчі комітети міських і районних рад були зобов'язані в двотижневий термін провести роботу зі складання списків первинного обліку всіх виявлених історичних і археологічних пам'яток та ретельно обстежити їх технічний стан. Узагальнені списки пам'яток культурної спадщини повинні були подаватися до обласної ради для надання їм статусу таких, що охороняються державою. На пам'ятники та меморіальні таблички, які потребували негайного ремонту, реставрації або заміни, необхідно було скласти дефектні акти й кошториси та надати їх до затвердження. Пропонувалося в подальшому заздалегідь передбачати в народногосподарських планах виділення матеріалів і коштів для реставрації й утримання історичних та археологічних пам'яток [33].

У Ворошиловградській обл. вводилась офіційна заборона на проведення археологічних розвідок і розкопок на території області без офіційних дозволів – Відкритих листів Інституту археології АН СРСР та Інституту археології АН УРСР, заборонялося задля будівельних потреб використовувати й руйнувати археологічні пам'ятки та проводити самовільні розкопки, вчиняти інші дії, які приводили б до руйнування історичних і археологічних пам'яток.

Безпосередньо на обласний відділ культурно-освітніх установ покладалася зобов'язання з визначення охоронних зон для історичних і археологічних

пам'яток залежно від їх розмірів і значення самої пам'ятки; спільно з обласним відділом освіти, редакціями обласних газет, обласним комітетом радіоінформації та краєзнавчим музеєм ширше популяризувати видатні історичні й археологічні пам'ятки області; контролювати виконання прийнятого рішення.

Упродовж 1948–1952 років у кошторисі видатків Ворошиловградського обласного відділу культурно-освітніх установ було передбачено на охорону пам'яток щорічно 40 тис. крб. На безпосередні роботи, пов'язані з натурним обстеженням території області, використовувалося більше половини запланованих коштів [34].

Управління музеїв та охорони пам'яток культури, аналізуючи поточну отриману інформацію від структурних підрозділів на місцях, зазначало, що з 1 січня 1948 р. на Україні були поновлені 92 музеї з довоєнної мережі. Характерною особливістю кадрового складу більшості відділів культосвітньої роботи на той час була відсутність у службовців базової кваліфікованої освіти. Тому для активізації пам'яткоохоронної роботи на місцях, підвищення фахового рівня службовців і визначення найважливіших проблем у справі виявлення, обліку, охорони культурної спадщини, напрямів їх вирішення регулярно проводилися республіканські семінари з підвищення кваліфікації інспекторів з охорони пам'яток культури обласних відділів культурно-освітньої роботи. В 1949 – 1951 роках Комітетом у справах культурно-освітніх установ було ініційоване проведення республіканських практичних семінарів у містах Києві та Львові для обласних інспекторів, які опікувалися охороною пам'яток на місцях.

На республіканському семінарі, який відбувся 16 січня 1949 р. у Києві, розглядалося доволі широке коло питань, зокрема, розкривалася специфіка виявлення й охорони пам'яток археології [35]. На другому семінарі старших інспекторів з охорони пам'яток культурної спадщини, який відбувся у столиці з 16 до 18 січня 1950 р., були розглянуті теоретичні й практичні питання пам'яткоохоронної справи: прочитані лекції провідними фахівцями – археологами, істориками про основні типи археологічних пам'яток первісного суспільства, про організацію їх обліку й охорони (к.і.н. А.В. Добровольський), основні типи археологічних пам'яток стародавніх слов'ян і Київської Русі й організація їх обліку (к.і.н. В.А. Богусевич), історичні пам'ятки та пам'ятні місця в Україні період XVI–XVIII ст. (к.і.н. В.А. Дядиченко), історико-революційні пам'ятки і пам'ятні місця на Україні періоду XIX–XX ст. (к.і.н. Ю.П. Лавров), основні принципи організації обліку й охорони пам'яток Жовтневої революції і Великої Вітчизняної війни (І.Ф. Шатилюк), вивчення нової документації у справі обліку й охорони пам'яток культури (заст. начальника управління музеїв та охорони пам'яток культури А.Л. Петлюк). Після завершення семінару була проведена екскурсія для учасників семінару визначними історичними пам'ятками м. Києва [36].

На третьому республіканському семінарі, який відбувся з 26 до 30 березня 1951 р. в м. Києві, знову зібралися старші інспектори з охорони пам'яток культури обласних відділів культурно-освітньої роботи. До порядку денного були внесені, по-перше, доповіді керівництва Управління музеїв про хід виконання постанови РМ УРСР «Про заходи до поліпшення охорони пам'ятників

культури на території УРСР» та співдоповіді інспекторів обласних відділів культурно-освітніх установ Київського, Дніпропетровського, Харківського, Одеського, Запорізького, Львівського, Ворошиловградського, Миколаївського та Херсонського облвиконкомів, а по-друге – доповіді про методику проведення паспортизації історичних та археологічних пам'яток за новою обліковою документацією, виявлення й організацію охорони археологічних пам'яток, пов'язаних із будівельними роботами на спорудженні Південноукраїнського каналу та Каховської гідроелектростанції, а також про організацію краєзнавчої роботи з вивчення історичних і археологічних пам'яток [37].

Враховуючи позитивний досвід проведення республіканських семінарів у м. Києві, Ворошиловградський обласний відділ культурно-освітніх установ планував і проводив міські й районні семінари для інспекторів, відповідно, районних і міських відділів культурно-освітньої роботи з інструктажами на тему: «Завдання культурно-освітніх закладів у справі охорони і популяризації історичних та археологічних пам'яток». Наприклад, у м. Луганську був проведений з 26 до 31 травня 1952 р. регіональний семінар для інспекторів районних і міських відділів культури з питань обліку пам'яток історії та культури, на яких була присутня 31 особа [38].

Як свідчить інформаційна довідка про облік і охорону пам'яток історії та культури, на території Ворошиловградської обл. мали місце негативні фактори, що впродовж 1951–1952 років впливали на стан пам'ятоохоронної сфери регіону. Так, Комітет з питань культурно-освітніх установ при РМ УРСР не зміг забезпечити регіональні структури достатньою кількістю бланків обліку пам'яток, що спричинило затримку в проведенні паспортизації пам'яток; з боку Управління музеїв і охорони пам'ятників не було методичної допомоги інспекторам з охорони пам'яток у регіоні.

Для надання практичної допомоги з питань охорони культурної спадщини, а саме виявлення, обліку й вивчення пам'яток, у райони та міста області за період з 1951 до 1953 р. були здійснені 32 службових відрядження інспектора з охорони пам'яток і проведено 4 археологічні експедиції в районах області. Здійснювалася робота зі збирання бібліографічних матеріалів для видання путівника історичними місцями Луганщини, розроблені ескізи агітаційного плакату «Охраняйте памятники культуры – неприкосновенное всенародное достояние». На проведення заходів з охорони пам'яток культурної спадщини в 1953 р. були виділені 30 тис. крб. Кошти використовувалися, насамперед, на відрядження працівників для дослідження пам'яток, проведення експедицій, фотографування пам'яток і оформлення на них облікової документації.

Значною перешкодою в ефективному проведенні робіт з обліку й охорони пам'яток була відсутність у інспекторів з охорони пам'яток постійного мобільного засобу пересування, що призводило до великих втрат робочого часу на переміщення від однієї пам'ятки до іншої під час натурального їх обстеження. Адже за приблизними підрахунками на території тільки Ворошиловградської обл. налічувалося майже 3 тис. курганів, які знаходилися на вододілах, віддалених від населених пунктів.

Загалом, у період відновлення державного впливу на пам'яткоохоронну галузь з кінця 1940-х років особлива увага надавалася пам'яткам та історичним подіям, пов'язаним із Громадянською війною, діяльністю партійних керівників і представників державної влади. Набирала великих обертів монументальна пропаганда при висвітленні досягнень радянської системи, виявлялися та бралися під державну охорону в першу чергу пам'ятки, що відображали історико-революційну тематику. Дуже швидко зводилися пам'ятники та монументи з нетривких матеріалів. На перший план висувалися саме історичні події, штучно знижувалася матеріальна значимість пам'ятників, – усе це призвело до одногобокого висвітлення подій, пов'язаних із пам'ятками, та художньої односторонності. Зазнали утисків і цілеспрямованого руйнування пам'ятки культового зодчества.

Окрім того, до недоліків у пам'яткоохоронній сфері кінця 40-х – початку 50-х рр. ХХ ст. можна віднести повільний процес взяття на облік археологічних пам'яток, відсутність кваліфікованих спеціалістів, недостатню роз'яснювальну роботу з популяризації пам'яток історії й археології серед широких верств населення. Виконавчі комітети міських і районних рад украї слабо здійснювали контроль за станом історичних, а особливо археологічних пам'яток, унаслідок чого в багатьох районах були зафіксовані непоодинокі випадки розорювання курганів і самовільних їх розкопок місцевими жителями. Недостатня увага приділялася й наглядові за похованнями загиблих воїнів, своєчасно не проводилися роботи з реставрації та заміни дерев'яних обелісків на муровані.

У цілому, розглянутий період характеризується повоєнним налагодженням пам'яткоохоронної справи, відновленням владної вертикалі управління культурно-освітніми установами, становленням музейної мережі та пам'яткоохоронної справи. У цей час проводиться перший повоєнний облік пам'яток археології, історії та архітектури, напрацьовується практичний досвід взаємодії владних і наукових установ, окреслюються функції органів охорони культурної спадщини, розробляється та приймається низка урядових рішень, які закріплювали основні засади пам'яткоохоронної роботи.

У результаті проведення суцільного обстеження пам'яток історії, археології й архітектури на території Донбасу були складені списки пам'яток культурної спадщини. Після наукової оцінки та фахової експертизи їх представили на розгляд уряду. Вперше за всю історію України з'явилася узагальнена інформація про наявні в регіоні пам'ятки культурної спадщини. Списки, затверджені урядом, стали відправними правовими документами для укладання орендних і охоронних угод, виділення асигнувань на консервацію та реставрацію пам'яток, а також для встановлення норм і порядку їх використання.

Джерела та література

1. *Атаманчук Г.В.* Государственное управление (организационно-функциональные вопросы) / Г.В. Атаманчук. – М.: ОАО «НПО «Экономика», 2000. – С. 16.
2. *Акуленко В.І.* Охорона пам'яток культури в Україні (1917 – 1990) / Віктор Іванович Акуленко. – К.: Вища школа, 1991. – 274 с.
3. Державний архів Луганської області (далі – ДАЛО), ф. Р-1779, оп. 2, стр. 92, арк. 1–158; стр. 127, арк. 1–311.

4. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. Р–2, оп. 7, спр. 2221, арк. 103–103 зв.
5. Там само, спр. 2743, арк. 126.
6. Державний архів Донецької області (далі – ДАДО), ф. Р–2889, оп. 1, спр. 38, арк. 5–8.
7. Там само, ф. Р–1779, оп. 2, спр. 162, арк. 158–159.
8. ЦДАВО України, ф. Р–4762, оп. 1, спр. 156, арк. 23.
9. Там само, спр. 164, арк. 18–21.
10. Постанова Ради Міністрів СРСР від 14.10.1948 р. «Про заходи до поліпшення охорони пам'ятників культури» // Собрание постановлений Правительства СССР. – 1948. – № 6. – Ст. 81.
11. ЦДАВО України, ф. Р–2, оп. 7, спр. 7247, арк. 48–64. (Постанова РМ УРСР від 30.12.1948 р. № 3076 «Про заходи до поліпшення охорони пам'ятників культури на території Української РСР»).
12. Положення про охорону пам'ятників культури на території Української РСР // Охорона пам'ятників історії, археології та мистецтва. Збірка керівних методичних і довідкових матеріалів. – К., 1963. – С. 13–19.
13. Коротка інструкція про порядок обліку, реєстрації і утримання пам'ятників мистецтва // Охорона пам'ятників історії, археології та мистецтва. Збірка керівних методичних і довідкових матеріалів. – К., 1963. – С. 29–38.
14. ДАДО, ф. Р–4981, оп. 1, спр. 10, арк. 91.
15. Там само, арк. 90.
16. Там само, ф. Р–2430, оп. 1, спр. 77, арк. 34.
17. Постанова Ради Міністрів УРСР від 17.04.1950 р. № 982 «Про затвердження інструкції про порядок обліку, реєстрації та утримання археологічних і історичних пам'ятників на території Української РСР» // Охорона пам'ятників історії, археології та мистецтва. Збірка керівних методичних і довідкових матеріалів. – К.: Статвидав, 1963. – С. 21–28.
18. Обов'язки дослідника пам'ятників археології // Охорона пам'ятників історії, археології та мистецтва. Збірка керівних методичних і довідкових матеріалів. – К.: Статвидав, 1963. – С. 49–53.
19. ДАДО, ф. Р–4981, оп. 1, спр. 26, арк. 171.
20. Там само, ф. Р–2794, оп. 1, спр. 646, арк. 209.
21. Там само, ф. Р–2889, оп. 1, спр. 38, арк. 11–13.
22. Там само, ф. Р–2794, оп. 1, спр. 653, арк. 159–161.
23. ДАЛО, ф. Р–2430, оп. 1, спр. 24, арк. 32.
24. Там само, спр. 53, арк. 25.
25. ДАДО, ф. Р–5418, оп. 1, спр. 12, арк. 6–7.
26. Там само, арк. 8–9.
27. ДАЛО, ф. Р–2363, оп. 2, спр. 11, арк. 8.
28. Там само, спр. 18, арк. 18.
29. Там само, спр. 22, арк. 48.
30. Там само, спр. 48, арк. 85–85 зв.
31. ДАДО, ф. Р–5418, оп. 1, спр. 22, арк. 101 зв.
32. ДАЛО, ф. Р–1779, оп. 2, спр. 400, арк. 45–46.
33. Там само, ф. Р–2426, оп. 1, спр. 26, арк. 40–42.
34. Там само, ф. Р–2430, оп. 1, спр. 77, арк. 8.
35. ЦДАВО України, ф. Р–4762, оп. 1, спр. 341, арк. 1–65.
36. ДАЛО, ф. Р–2430, оп. 1, спр. 13, арк. 241–242.
37. Там само, спр. 25, арк. 321.
38. Там само, ф. Р–2645, оп. 1, спр. 20, арк. 19.

Принь А.В. Послевоенное восстановление государственной системы охраны культурного наследия в Донбассе в 1945–1952 годах

В статье анализируется послевоенная ситуация в Донбассе в культурной сфере и рассмотрен исторический процесс постепенного возобновления системы центральных и местных органов власти по охране культурного наследия.

Ключевые слова: государственные органы, реестр памятников, исполнительный комитет, археологические памятники, паспортизация памятников истории и культуры.

Pryn O. V. Post-war renewal of the state system of guard of cultural heritage in Donbasse region in 1945–1952

In the article a post-war situation is analyzed in a cultural sphere in Donbasse region and the historical process of gradual renewal of the system of central and local organs of power is considered on the guard of cultural legacy.

Key words: public organs, register of monuments, executive committee, governmental decisions archaeological heritage, passport systems of objects of history and culture.

УДК 351.853:341.231:355(477)

В.І. АКУЛЕНКО

**Імплементация норм міжнародного права
про охорону культурних цінностей
у законодавстві про Збройні сили України**

Дослідження присвячене проблемі застосування норм міжнародного пам'яткоохоронного законодавства у національних законодавчих актах, що стосуються Збройних Сил України

Ключові слова: пам'яткоохоронне законодавство, імплементація, охорона культурних цінностей, Збройні Сили України.

Україна однією з перших держав у 1957 р. ратифікувала Конвенцію про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту, а також Протокол до неї. У складі СРСР їх норми з різних причин не були реалізовані в національному законодавстві, не існувало й державного механізму з впровадження їх положень у практичну діяльність. Проте, союзний (1975 р.) і республіканський (1978 р.) закони «Про охорону і використання пам'ятників історії та культури» [1] визнавали, якщо міжнародним договором встановлено інші правила, ніж ті, які містить радянське законодавство про охорону пам'яток, то застосовуються правила міжнародного договору.

Хоча це засадничі положення в СРСР залишалися переважно декларативним, розроблялися і діяли відповідні підзаконні акти для службового користування, зокрема Інструкція щодо захисту музейних і художніх цінностей від засобів масового враження [2]. В Інструкції Міністерства культури СРСР передбачалося: «В зв'язку з можливістю раптового нападу супротивника, захисні заходи в організаційному та матеріальному відношенні ретельно підготовлюються в мирний час». Визначалися основні методи та засоби захисту й збереження музеїв і картинних галерей загальносоюзного, республіканського значення в умовах сучасної війни (п. 1–4).